

IV. PSICHOLOGIJA

SOCIALINIAI PSICHOLOGINIAI SANTUOKINIO PARTNERIO PASIRINKIMO STEREOTIPAI

Doc. dr. Gediminas Navaitis

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, LT-10101 Vilnius
Telefonas 271 4716
Elektroninis paštas sdk@mruni.lt

*Pateikta 2008 m. lapkričio 17 d.
Parengta spausdinti 2008 m. gruodžio 11 d.*

Santrauka

Esminės Lietuvos visuomenės permainos reiškiasi ir sparčiais, didelio masto šeimos santykių pokyčiais. Svarbiausias šeimos santykių pokytis – perėjimas nuo tradicinio/hierarchinio prie modernios šeimos modelio. Abiem šiems modeliams svarbus šeiminių komplementarinių (papildančių vienas kitą) vaidmenų sistemos sukūrimas.

Siekiant išsiaiškinti galimo santuokinio partnerio(-ės) socialinius psichologinius pasirinkimo stereotipus buvo apklausta 4 000 tiriamųjų (2 000 vyrų ir 2 000 moterų), kurie užsiregistravo interneto pažinčių svetainėje „Darni pora“. Tiriamųjų grupė sudaryta tikslinės atsitiktinės atrankos būdu.

Atliktas tyrimas rėmėsi prielaida, kad, pritariantys vienokiam ar kitokiam šeimos modeliui, apibūdinami pageidavimus galimam santuokiniam partneriui(-ei) šiuo modeliu ir vadovausis. Gauti duomenys rodo sudėtingesnį santuokinio partnerio(-ės) pasirinkimo vaizdą.

Nors moderniam modeliui visiškai pritaria trečdalis tirtų moterų ir ketvirtadalis vyrų, atskirose šeiminių sąveikos srityse dažniau pageidautinas ne vienareikšmiškas sutuoktinių vaidmenų pasiskirstymas. Pageidavimai galimo santuokinio partnerio finansiniam statusui rodo hierarchinį vaidmenų pasidalijimo pageidavimą, pareigą aprūpinti šeimą priskiriant vyrui. Sprendžiant vaikų ugdymo ir priežiūros uždavinius – tėvo vaidmuo apibūdinamas kaip pagalbinių. Pageidautina partnerystė seksualiniuose-erotiniuose santykiuose irgi yra hierarchiška, t. y. priimtinausia laikoma pora, kurioje aktyvesnis ir labiau seksualiai patyręs vyras. Pageidautina partnerystė bendraujant šeimoje apibrėžiama per tapačias empatiją bei gerumą nusakančias savybes, tačiau aktyvumą-pasyvumą bei vadovavimą – paklusimą apibūdinančių savybių suvokimas vėl yra hierarchinis.

Surinkti duomenys leidžia teigti, kad nei visiškai tradicinis, nei visiškai modernus šeimos modelis nėra siektinas daugeliui tiriamųjų, kad būsimą partnerystę jie konstruoja remdamiesi abiem modeliams būdingomis sąveikomis.

Pagrindinės sąvokos: šeiminiai vaidmenys, tradicinė šeima, moderni šeima, santuokinio partnerio(-ės) pasirinkimo stereotipai.

Ivadas

Esminės Lietuvos visuomenės permainos, prasidėjusios XX a. pabaigoje, reiškiasi ir sparčiais, didelio masto šeimos santykių pokyčiais. Jų pobūdis panašus į Vakarų šalyse vykusius ir vykstančius šeimos pokyčius, kuriuose, kaip ir Lietuvoje, pereinama nuo tradicinio prie modernios šeimos modelio. Apibendrinama šiuos šeimos modelius V. Stankūnienė nurodo, kad tradicinei šeimai būdingos ankstyvos santuokos, šeima kuriama tuokiantis, o santuokystės lygis yra aukštas, pirmieji vaikai gimdomi jauname amžiuje, maža nesantuokinių vaikų dalis, vyrauja vidutinio dydžio šeimos. Moderniai šeimai būdinga neberegistruoti santuokos, santuokos ir vaikų gimdymo atidėjimas vyresniam amžiui, mažėjantis gimstamumas, didėjantis nesantuokinių vaikų skaičius, šeimų, kurios augina mažai vaikų, vyravimas ir viengungių bei savanoriškai pasirenkančių bevaikystę gausėjimas (Stankūnienė, 2003).

Nurodyti šeimos modeliai skiriasi ir vyro bei žmonos vaidmenimis šeimoje. Tradicinei šeimai būdinga vyro ir moters šeiminių bei profesinių vaidmenų atskyrimas, vyrui tenkantis „šeimos galvos“ vaidmuo, jo vadovavimas šeimai ir svaresnis indėlis į šeimos finansinį aprūpinimą. T. Parsono nuomone, šeimos stabilumas ir funkcionalumas priklauso nuo skirtingų vyro ir žmonos vaidmenų, kai vyrui tenka instrumentinis vaidmuo, pasireikšiantis vadovavimu šeimai ir atsakomybe už ją, o žmonai – ekspresyvinis vaidmuo, kuriam jis priskiria rūpinimąsi vaikais bei emocijų šeimos narių poreikių tenkinimą (Parsons, 1955). Tokioje šeimoje vyras, B. Pfau-Effinger teigimu, dirba mokamą darbą bei nuo jo profesinio ekonominio statuso priklauso ir jo šeimos padėtis, o žmona atlieka šeiminkės/maitintojos vaidmenį, kuris ir lemia jos padėtį šeimoje (Pfau-Effinger, 1995).

Modernios šeimos daugeliu atveju yra „dviejų karjerų“ šeimos, kuriose profesinėje veikloje dalyvauja ir vyras, ir moteris, todėl dauguma tokių šeimų save apibūdina kaip lygių partnerių šeimą. (Navaitis, 2001). Modernioje šeimoje, F. Krosbio nuomone, moteris supažindina vaikus su savo profesine veikla, drauge išplečia jų bei visos šeimos socialinius kontaktus, sustiprina iniciatyvos gebėjimus ir savęs vertinimą. Taip ji perima ir papildo anksčiau vyravusį vyro instrumentinį vaidmenį, o jis, labiau įsitraukdamas į vaikų ugdymą, vis dažniau atlieka ir ekspresyvinį vaidmenį (Crosby, 1991).

Tiek tradicinei, tiek moderniai šeimai svarbus santuokinių vaidmenų sampratos tapatumas. Esminė šeimos funkcionavimo sąlyga, S. Minuchino teigimu, yra šeiminių komplementarinių (papildančių vienas kitą) vaidmenų sistemos sukūrimas. Šie vaidmenys bei jų hierarchija šeimos narių ne visada aiškiai įsisąmoninta, neretai jų tapsmo prielaidos pamirštos, bet funkcionalioje šeimoje jie subalansuoti ir papildo vienas kitą (Minuchin, 1984).

Šeiminių komplementarinių vaidmenų sistemos tapsmas pasižymi savitu nuoseklumu. Apibendrinant daugelio autorių aprašytą fenomenologinį santuokinių ryšių kūrimo modelį jame galima išskirti partnerio idealo sukūrimo, realaus partnerio pasirinkimo, artimų santykių su juo užmezgimo, sprendimo kurti šeimą etapus. Stereotipiškas, neindividualizuotas idealas, kuris remiasi ne asmenybės pažinimu, o šeiminių vaidmenų išankstiniu priskyrimu, kaip nurodo C. Harissas, tampa viena iš priežasčių, kliudančių kurti modernią šeimą. Žiniasklaida, menas siūlo išoriškai lengvai atpažįstamus galimų santuokos partnerių stereotipus, kurie, be to, dar išsiskiria aukštu socialiniu statusu, rašo jis, o realybėje pasirinkimas įmanomas remiantis kitomis savybėmis, kurioms pažinti reikia ilgesnio laiko, kurių vertinimas įmanomas vadovaujantis kitais kriterijais (Hariss, 1999).

Šių pasirinkimo kriterijų kaita pačių besirenkančiųjų dažnai nėra iki galo suvokta. Dar prieš keletas kartas santuoka rėmėsi paplitusiu veiklos ir vaidmenų pasidalijimu – namų šeiminkę globojo maitintojas. Dabar santuoka tapo sąveikų kompleksu, kuriame lemiamą reikšmę įgyja gebėjimai tobulėti ir skatinti šeimos narių saviraišką bei asmenybinį augimą, nurodo Ch. Sibley ir J. Liu (Sibley, Liu, 2006). Tokios santuokos sėkmė priklauso nuo sutuoktinių suderintų gebėjimų derėtis ir prisitaikyti, t. y. atlikti „dvasinio vadovo“ ir „diplomato“ vaidmenis, teigia S. Lawrence. Šie modernioje šeimoje atliekami vaidmenys dar nėra visuomenės aiškiai suvokti ir silpniau sietini su vyriškumu bei moteriškumu, todėl ikivedybiniame bendravime sunkiau atpažinti galimus santuokos partnerius (Lawrence, 1990). Panašiai apsisprendimo šeimai bei santuokinio partnerio(-ės) pasirinkimo situaciją apibūdina ir A. Giddensas. Šių dienų žmogus, rašo jis, šeimoje ieško psichologinio intymumo, supratimo, sąlygų asmenybiniam augimui, t. y. individualumo, bet drauge viliasi, kad jas sudarys praeito amžiaus griežtus vyriškumo ar moteriškumo idealus atitinkantis „stereotipinis“ partneris(-ė) (Giddens, 1992). Toks gal pernelyg kategoriškas tvirtinimas nurodo galimą santuokinio partnerio(-ės) pasirinkimo problemą – galimo partnerio(-ės) stereotipo atitiktis ar neatitiktis modernios šeimos ypatumams. Kartu reikėtų pasakyti, kad minėta problema tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkų skirta kaip šiuolaikinės šeimos fenomenas, tačiau nepakankamai pagrįsta konkrečiais tyrimų duomenimis.

Socialinių psichologinių santuokinio partnerio(-ės) pasirinkimo stereotipų tyrimo rezultatai

1. Tyrimo metodika ir empirinė bazė

Socialinių psichologinių santuokinio partnerio(-ės) pasirinkimo stereotipų tyrime dalyvavo asmenys, norintys sukurti šeimą ar užmegzti ilgalaikius santykius. Todėl jiems partnerio(-ės) pasirinkimas buvo aktualus tyrimo metu spręstas uždavinys. Tai interneto pažinčių svetainės „Darni Pora“ dalyviai. Ši pažinčių svetainė skirta ieškantiems nuolatinio partnerio(-ės). Joje kaupiama gana išsami informacija apie klientų socialines ir psichologines savybes. Klientai taip pat testuojami siekiant įvertinti galimų partnerių psichologinį suderinamumą. Svetainė atsižvelgiant į išbandytą metodiką veikia nuo 2007 m. sausio 15 d.

2006 metais buvo tobulinama svetainėje naudojama testinė medžiaga. Siekiant patikrinti bei atrinkti santuokinio suderinamumo kriterijus, klientams buvo siūlomi įvairūs klausimai bei testai. Šių tyrimų duomenimis ir remiamasi straipsnyje. Reikėtų pažymėti, jog tyrimai visų pirma turėjo praktinį aspektą, jais siekta sukurti prielaidas nustatyti efektyvų poros suderinamumą.

Siekiant atskleisti socialinių psichologinių santuokinio partnerio(-ės) pasirinkimo stereotipus apklausta 4 000 tiriamųjų – 2 000 vyrų ir 2 000 moterų. Tai žmonės, kurie užsiregistravo minėtoje pažinčių svetainėje.

Šios tiriamųjų grupės sudarytos tikslinės atsitiktinės atrankos būdu. Jų dalyviai buvo atrinkti atsitiktinai iš anksto suskirstytas pagal apklausiamųjų amžių ir išsilavinimą grupes. Ir vyrų, ir moterų grupės sudarė vienodas tam tikro amžiaus ir išsilavinimo asmenų skaičius.

Tiriamųjų amžiaus grupės: 18–20 metų – 300 vyrų ir 300 moterų, 20–24 metai – 300 vyrų ir 300 moterų, 25–30 metų – 300 vyrų ir 300 moterų, 31–35 metai – 200 vyrų ir 200 moterų, 36–40 metų – 200 vyrų ir 200 moterų, 41–45 metų – 200 vyrų ir 200 moterų, 46–50 metų – 200 vyrų ir 200 moterų, 51–55 metai – 100 vyrų ir 100 moterų, 56–60 metų – 100 vyrų ir 100 moterų, 60–70 metų – 100 vyrų ir 100 moterų.

Tiriamųjų išsilavinimas: 1 200 vyrų ir 1 200 moterų turėjo aukštąjį universitetinį išsilavinimą, 600 vyrų ir 600 moterų – aukštąjį neuniversitetinį, 200 vyrų ir 200 moterų – vidurinį išsilavinimą.

Toks tiriamųjų pasiskirstymas neviseškai atitinka interentinės pažinčių svetainės „Darni pora“ dalyvių pasiskirstymą. Jis pasirinktas siekiant geriau palyginti tiriamųjų grupes.

2. Tyrimo rezultatai

Tradicinę šeimą nuo modernios labiausia skiria vadovavimo jai ir šeimos aprūpinimo sampratos. Tradicinėje šeimoje valdžia yra hierarchinė ir siejama su šeimos aprūpinimu. Modernioje šeimoje – vadovavimas situacinis ir egalitarinis, o šeimos aprūpinimas – abiejų sutuoktinių užduotis. Todėl pagal nuomones šiais klausimais tiriamuosius galima suskirstyti į grupes, atskleisti jų šeimos sampratos prioritetus.

Tiriamiesiems buvo pateikti klausimai: „Kas Jūsų būsimojo šeimoje turėtų būti šeimos galva? (atsakymų variantai: „vyras“; „žmona“; „šeimos galva nereikalinga – šeimai svarbius klausimus vyras ir žmona sprendžia bendrai“; „kita“ (įrašykite). „Koks pareigų šeimai ir šeimos aprūpinimo būdas jums priimtinausias? (atsakymų variantai: „Vyras aprūpina šeimą, o žmona rūpinasi vaikais ir buitimi.“; ir vyras, ir žmona rūpinasi vaikais, buitimi bei įneša indėlį į šeimos biudžetą“, „kita“ (įrašykite).

Atsakymai į šiuos klausimus leidžia skirti tris tiriamųjų grupes: vienareikšmiškai palaikantys(-čios) tradicinį šeimos modelį, t. y. teigiantys(-ias), kad vyras šeimos galva ir jo pareiga aprūpinti šeimą, o žmona paklūsta jo vadovavimui ir rūpinasi buitimi bei vaikais; vienareikšmiškai palaikantys(-čios) modernios šeimos modelį, t. y. teigiantys(-ias), kad vadovavimas šeimai egalitarinis, o rūpinimasis buitimi, biudžetu, vaikais – abiejų sutuoktinių uždavinys, ir trečiąją grupę, kurios nuostatos buvo prieštaringos – atstovai(-ės) rinkosi atsakymus, rodančius pritarimą ir tradiciniam, ir moderniam šeimos modeliui. Šiai grupei taip pat priskirti asmenys, nurodę, jog vienas iš aptariamų modelių jiems priimtinesnis, bet jį įgyvendinti nėra galimybių.

Pvz., Tiriamoji Aldona S. (44 metai, išsilavinimas aukštasis universitetinis, išsiskyrusi) rašė: „Aišku, geriausia būtų jei vyras aprūpintų šeimą, bet kur dabar tokių vyrų rasi.“

Tiriamoji Ingrida S. (29 metai, išsilavinimas aukštasis universitetinis, netekėjusi) rašė: „Norėtusi, kad abu rūpintumės namų jaukumu, bet tokių idealių vyrų turbūt nebūna, tegu nors save išlaikyti sugeba.“

Tiriamasis Rimvydas Z. (38 metai, išsilavinimas aukštasis neuniversitetinis, nevedęs) rašė: „Norėčiau, kad pasiūlytumėt pažintį su moterimi, kuri sugeba ne mažiau nei vyras prisidėti prie šeimos gerovės, bet ir virtuvės nesibodi, moteriškus darbus mėgsta...“

Tiriamųjų pasiskirstymą pagal prioritetinį tradicinės ar modernios šeimos sanklodos pasirinkimą rodo 1 lentelė.

1 lentelė. Tradicinės ir modernios šeimos sanklodos pasirinkimai (proc.)

	Vyrai	Moterys
Rinkosi tradicinį šeimos modelį	62,5	49,7
Rinkosi modernios šeimos modelį	11,5	17,2
Rinkosi prieštarinę šeimos modelį	26,0	33,1

Pastaba. Pagal visus atsakymų variantus skirtumas tarp vyrų ir moterų požiūrio statistiškai reikšmingas ($p < 0,005$)

1 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad arti dviejų trečdalių vyrų ir pusė moterų pritaria tradicinei šeimos sampratai. Panašūs duomenys gauti ir tyrime „Gyventojų politikos vertinimas“ aiškinantis namų šeimininkės ir profesinį darbą dirbančios moters statuso vertinimą (Jonkarytė, 2003).

Svarbu pažymėti ir tai, kad vyresnių amžiaus grupių tiriamieji dažniau buvo už tradicinį, o jaunesnių – už modernų šeimos santykių modelį.

Tokie atsakymų pasiskirstymai buvo tikėtini ir numanomi. Jie taip pat leistų daryti prielaidą, kad, palaikantys vienokį ar kitokį šeimos modelį, apibūdindami pageidavimus galimam santuokiniam partneriui(-ei), šiuo modeliu ir vadovausis. Todėl detalizuojant šeimos modelio įgyvendinimą tiktų apžvelgti tiriamųjų požiūrį į skirtingų šeimos poreikių tenkinimą. Iš jų skirtume materialinių šeimos gyvenimo sąlygų sukūrimo ir palaikymo, tėvystės ir motinystės, seksualinius-erotinius ir šeiminio bendravimo poreikius (Navaitis, 2002).

Lygindami nuomones dėl vienokio ar kitokio šeimos modelio paaiškėjo, kad tiek palaikantys tradicinį, tiek modernų šeimos modelį, pageidauja galimo partnerio(-ės) kitokių savybių bei vaidmenų nei nuosekliai plauktų iš kurio nors šeimos modelio. Tai visų pirma išryškėjo aptariant amžiaus ir išsilavinimo pageidavimus. 91,4 proc. moterų pageidautinu partneriu laiko 0–10 metų vyresnį vyrą. Vyrų, nurodžiusių, kad susipažintų su 0–5 metais vyresne moterimi, buvo 12,8 proc. 88,1 proc. moterų nurodė, kad susipažintų su tapataus arba aukštesnio išsilavinimo vyru. 17,2 proc. vyrų sutiktų susipažinti su aukštesnio išsilavinimo moterimi.

Hierarchiškai, o ne egalitariškai skiriamos ir kitos pageidautino partnerio(-ės) savybės.

Pageidautina partnerystė kuriant ir palaikant materialines šeimos gyvenimo sąlygas. Kaip minėta, tradicinis šeimos modelis numato vyro atsakomybę už šeimos materialinį aprūpinimą, modernus – bendrą abiejų sutuoktinių atsakomybę.

Atliktos apklausos duomenys nerodo, kad palaikantys skirtingus šeimos modelius skirtingai vertintų ir galimo santuokinio partnerio(-ės) savybių patrauklumą.

82,4 proc. vyrų pageidavo susipažinti su moterimi, kurios finansinis indėlis į šeimos materialinės gerovės sukūrimą nebūtų daug mažesnis nei jų. Šie vyrai savo materialinę padėtį apibūdino kaip blogą, vidutinę, gerą. Vyrų, apibūdinusių savo materialinę padėtį kaip labai gerą (15,3 proc.), atsakymai pasidalijo į dvi kone lygias dalis: vieni nurodė, kad galimos santuokinės partnerės materialinė padėtis jiems nesvarbi, kiti pageidavo, kad jos indėlis į šeimos materialinės gerovės sukūrimą būtų beveik tapatus jų indėliui. Statistiškai patikimai ($p < 0,005$) susijęs atsakymas, kad partnerės materialinė padėtis nesvarbi su pageidavimu susipažinti su dešimčia ir daugiau metų jaunesne moterimi.

11,9 proc. vyrų norėtų susipažinti su moterimi, kurios materialinė padėtis daug geresnė nei jų.

94,2 proc. apklaustų moterų nepageidavo susipažinti su vyru, kurio finansinis indėlis į šeimos materialinės gerovės sukūrimą būtų gerokai mažesnis nei jų. 95,5 proc. sutiktų susipažinti su vyru, kurio materialinė padėtis tokia pat kaip jų.

93,9 proc. moterų pageidautų susipažinti su vyru, kurio materialinė padėtis daug geresnė nei jų.

Taigi materialinių šeimos gyvenimo sąlygų sukūrimo ir palaikymo sferoje vyrų nuostatos skiriasi, jie yra už visus galimus vaidmenis šeimos aprūpinimo sferoje, o moterys tik už lygų vaidmenį su vyru arba vyro pranašumą. Be to, esmingai skiriasi požiūris į galimo partnerio(-ės) pranašumą. Tik dešimtajai daliai vyrų jis yra priimtinas. Vyrų pranašumas priimtinas kone visoms moterims.

Pageidautina partnerystė tėvystėje ir motinystėje. Nagrinėjant nuostatas į šeimos partnerių vaidmenų suderinamumą reikia skirti neturinčių vaikų ir jų turinčių grupes.

Amžiaus grupėje nuo 18 iki 30 metų (900 vyrų ir 900 moterų) tik 1,2 proc. vyrų ir 5,1 proc. moterų nurodė, kad jiems priimtina pažintis su galimu partneriu(-e) jau turinčiu(-ia) vaiką. Amžiaus grupėje 31–35 metai (200 vyrų ir 200 moterų) požiūris į pažintį su galimu partneriu(-e), jau turinčiu(-ia) vaiką, esmingai skiriasi.

36,8 proc. apklaustų vyrų ir 54,2 proc. apklaustų moterų nurodė, kad tokia pažintis jiems priimtina.

Šioje ir jaunesnėse amžiaus grupėse galimo partnerio vaikas dažnai suvokiamas kaip „trūkumas“, kuris turėtų būti kuo nors kompensuotas.

Pvz., Tiriamasis Laimis A. (29 metai, išsilavinimas vidurinis, nevedęs) rašė: „Noriu susipažinti su neturinčia vaikų, bet jei labai graži, tai gali būti ir su vienu vaiku.“

Tiriamoji Rimgailė T. (31 metai, išsilavinimas aukštasis neuniversitetinis, netekėjusi) rašė: „Norėtųsi, kad nebūtų išsiskyręs, palikęs vaikus, bet jei gali išlaikyti šeimą, galėtų būti ir išsiskyręs“.

Vyresnio amžiaus grupėse pažintis su galimu partneriu(-e), jau turinčiu(-ia) vaiką, priimtina apie 95 proc. apklaustų moterų ir apie 85 proc. apklaustų vyrų.

Daugelis moterų (88,3 proc.) nurodė, kad pageidautinas partneris turėtų pasižymėti tėviškomis savybėmis – norėtų dalyvauti vaiko ugdyme ir sugebėtų su juo bendrauti. Motiniškas savybes – meilę vaikams, rūpinimąsi jais, bendravimo su vaikais gebėjimus – pažymėjo 49,6 proc. apklaustų vyrų. Šiuos vyrų atsakymus galima interpretuoti ir kaip moteriškumo bei motinystės savybių glaudaus sąryšio nurodymą, kuris yra tiek aiškus, kad nebeturi būti dar kartą patvirtintas

Pvz., Tiriamasis Audronis K. (49 metai, išsilavinimas vidurinis, išsiskyręs) paprašytas paaiškinti, kodėl neįtraukia į jam svarbių partnerės savybių sąrašą savybių, susijusių su motinyste, atsakė: „Visos moterys myli vaikus“.

Tiriamasis Remigijus B. (45 m. išsilavinimas aukštasis universitetinis, išsiskyręs) paprašytas paaiškinti, kodėl neįtraukia į jam svarbių partnerės savybių sąrašą savybių, susijusių su motinyste, atsakė: „Jau pažymėjau, kad gali turėti vaiką“.

Veikiausiai nuostata į hierarchiją ar egalitariškumą tėvystės-motinystės sferoje geriausiai atskleidžia pageidavimas drauge su partnere(-iu) lygiavertiškai rūpintis vaikais arba atlikti pagalbininko(-ės) vaidmenį.

Nebuvo nė vieno vyro, kuris pritartų nuomonei, kad šeimoje vyras rūpinasi vaikais, o žmona jam padeda.

72,3 proc. apklaustų vyrų norėtų, kad būsima šeimos gyvenimo partnerė rūpintųsi vaikų priežiūra bei ugdymu, ir nurodo, kad padės jai tai daryti. 27,7 proc. manė, kad šioje srityje vyro ir moters vaidmenys turėtų būti lygiaverčiai. Pastarosios nuomonės dažniau laikėsi jaunesni, nė karto nevedę vyrai.

Moterys irgi neteigė, kad šeimoje vyras rūpinasi vaikais, o žmona jam padeda. Tokį vaidmenų pasiskirstymą nurodė 3 apklaustosios. 79,8 proc. apklaustųjų norėtų, kad būsimas šeimos gyvenimo partneris padėtų rūpintis vaikų priežiūra bei ugdymu. Kitos manė, kad šioje srityje vyro ir moters vaidmenys turėtų būti lygiaverčiai. Pastarosios nuomonės dažniau laikėsi jaunesnės moterys.

Taigi, galima konstatuoti, kad tiek vyrai, tiek moterys apibūdindami pageidautiną šeimos gyvenimo partnerį(-ę) dažniau orientuojasi į hierarchinius vaidmenis sprendžiant vaikų ugdymo ir priežiūros uždavinius.

Pageidautina partnerystė seksualiniuose-erotiniuose santykiuose. Apibūdindami galimą partnerę 66,9 proc. vyrų nurodė, kad pageidautų, jog ji „turėtų nebijoti reikšti savo pageidavimų bei fantazijų, siektų pajvairinti mūsų seksualinius santykius“. Likusieji nurodė, kad pageidautų, jog partnerė „seksualinių santykių per daug nesureikšmintų, neieškotų naujovių ir pasitenkintų tradiciniais seksualinių santykių būdais“. Moterų atsakymų į šiuos klausimus atitinkamai buvo – 24,2 proc. ir 75,8 proc.

Taigi vyrai pageidauja seksualiai aktyvesnės partnerės. Tačiau vieną iš galimų tokio aktyvumo prielaidų – seksualinę galimos partnerės patirtį jie dažniausiai atmeta. 2,4 proc. vyrų norėjo susipažinti su labiau nei jie seksualiai patyrusia moterimi. Dauguma jų jaunesni nei 24 metų. 59,8 proc. norėtų, kad galima partnerė būtų mažiau nei jie seksualiai patyrusi, 37,8 proc. pageidavo, kad jos patirtis būtų tokia pat kaip jų.

Moterys irgi nenorėtų susipažinti su turinčiu mažesnę nei jos seksualinę patirtį partneriu. Moterų, kurioms tokia patirtis priimtina, buvo 3,1 proc. 80,1 proc. jų pirmenybę teiktų partneriui, kurio patirtis didesnė, 16,8 proc. partneriui, kurio patirtis būtų tokia pat kaip jų.

Būtina pasakyti, kad moterys dažnai pažymėjo, jog seksualinės patirties jos nelaiko svarbia partnerį apibūdinančia savybe.

Apibendrinant pageidautiną partnerystę seksualiniuose-erotiniuose santykiuose matyti, kad primitiniausiu variantu ir vyrai, ir moterys laikė hierarchiškus vaidmenis, t. y. vyras aktyvus ir patyręs, o moteris mažiau patyrusi. Antra vertus, jos seksualinis aktyvumas būsimoje poroje vyrams yra priimtinas

Partnerystė šeiminiame bendravime. Vyrų pageidavimuose dažniausiai buvo nurodomos šios galimos partnerės savybės: meilė, nuoširdumas, jausmingumas, ramumas, atlaidumas. Gana panašios savybės, kurios padidintų galimo partnerio patrauklumą: ištikimybė, rimtumas, nuoširdumas, draugiškumas, jautrumas, supratingumas. Šios savybės turėtų sudaryti prielaidas psichologiškai kom-

fortiškam bendravimui su galimu santuokos partneriu(-e). Jas galima apibrėžti kaip empatiją bei gerumą nusakančias savybes, o jas vertinant pastebėti tapačius reikalavimus vyrams ir moterims. Taigi jos suvokiamos kaip egalitarinių partnerių savybės.

Yra kelios psichologinių savybių grupės, kurioms būdinga hierarchija. Visų pirma ją pastebime galimo partnerio(-ės) aktyvumo-pasyvumo suvokime. 69,1 proc. apklaustų moterų pažymėjo, kad norėtų susipažinti su aktyviai gyvenančiu, energingu, veikliu, sportišku ir pan. vyru. 58,7 proc. vyrų nurodė, kad jiems patraukli rami, kukli, nemėgstanti triukšmingų kompanijų moteris.

Analogiškas skirtumas vertinant pomėgius, kuris bene ryškiausias apibūdinant aktyvumą už šeimos ribų. Net 80,4 proc. moterų minėjo, jog norėtų susipažinti su mėgstančiu keliones vyru. Vyrų, kurie būtų įvardiję tokią patrauklios moters savybę, tebuvo 3,9 proc.

Pastebimai skiriasi ir vadovo-pavaldinio ryšį apibūdinančių savybių suvokimas. 73,3 proc. moterų paminėjo, kad pageidautinas partneris būtų protingas. Tą pačią pageidautinos partnerės savybę nurodė 15,4 proc. vyrų.

35,7 proc. tirtų moterų nurodė pageidavimą, kad vyras būtų šeimos vadovas (pvz., „norėčiau susipažinti su vyru, kuris sugebėtų vadovauti šeimai“, „norėčiau, kad vyras būtų pranašesnis už mane visu kuo“, „norėčiau, kad nereikėtų jo stumti, o jis mane vestų“). Vyrų, norėjusių susipažinti su moterimi, galinčia vadovauti šeimai ir aiškiai tai nurodžiusių, nebuvo.

Išvados

Šeimos modelius įprasta apibūdinti gretinant tradicinį/hierarchinį ir modernų/egalitarinį modelius. Tiek tradicinei, tiek moderniai šeimai svarbus šeiminių komplementarinių (papildančių vienas kitą) vaidmenų sistemos sukūrimas.

Atliktas tyrimas rėmėsi prielaida, kad, palaikantys vienokį ar kitokį šeimos modelį, apibūdinami pageidavimus galimam santuokiniam partneriui(-ei) šiuo modeliu ir vadovausis. Gauti duomenys rodo sudėtingesnį santuokinio partnerio(-ės) pasirinkimo vaizdą.

Nors moderniam, egalitariniam modeliui visiškai pritaria trečdalis tirtų moterų ir ketvirtadalis vyrų, o iš dalies pritaria pusė moterų ir trečdalis vyrų, atskirose šeiminių sąveikos srityse dažniau hierarchinio sutuoktinių vaidmenų pasiskirstymo. Pageidavimai galimo santuokinio partnerio amžiui bei išsilavinimui numato aukštesnę arba lygią žmonai vyro padėtį. Analogiška situacija pastebima vertinant finansinį būsimo šeimos aprūpinimą. Tiek vyrai, tiek moterys apibūdinami pageidautiną šeimos gyvenimo partnerį(-ę) dažniau orientuojasi į hierarchinius vaidmenis sprendžiant vaikų ugdymo ir priežiūros uždavinius – tėvo vaidmenį traktavo kaip pagalbino vaidmenį. Pageidautina partnerystė seksualiniuose-erotiniuose santykiuose irgi yra hierarchiška, t. y. priimtinausia laikoma pora, kurioje aktyvesnis ir labiau seksualiai patyręs vyras. Pageidautina partnerystė bendraujant šeimoje apibrėžiama per tapačius empatiją bei gerumą nusakančias savybes, tačiau aktyvumą – pasyvumą bei vadovavimą – paklusimą apibūdinančių savybių suvokimas yra hierarchinis. Surinkti duomenys leidžia teigti, kad nei visiškai tradicinis, nei visiškai modernus šeimos modelis nėra siektinas daugeliui tiriamųjų, kad būsima partnerystė jie konstruoja remdamiesi abiem modeliams būdingomis sąveikomis.

Literatūra

1. Crosby, F. *Jungling: The Unexpected Advantages of Balancing Career and Home for Women and their Families*. New York: Free Press, 1991
2. Giddens, A. *The Transformation of Intimacy*. London: Polity Press, 1992
3. Hariss, C. C. *The Family in Industrial Society*. London: George Allen & Unwin, 1999.
4. Jonkarytė, A. *Moteris ir vyras: šeima, vaikai, darbas, lyčių vaidmenys*. Kn.: Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2003.
5. Lawrence, S. *The Road to Divorce. England 1530-1987*. Oxford: Oxford University Press, 1990.
6. Minuchin, S. *Family kaleidoscope*. Cambridge: MA, 1984.
7. Navaitis, G. *Family*. Kn.: *Lithuanian Human Development Report* Vilnius: SPG, 2001.
8. Navaitis, G. *Psichologinis šeimos konsultavimas: teorijos ir metodai*. Vilnius: Tyto alba, 2002.
9. Parsons, T. *The American Family: its Relations to Personality and to the Social Structure*. In T. Parsons, R. F. Bales (Eds.) *Family, Socialization and Interaction Process*. Glencoe: Free Press, 1955.
10. Pfau-Effinger, B. *Social Change in the Gender Division of Labour in Cross-National Perspective*. Paper presented at the Second European Conference of Sociology. Budapest, 1995.
11. Sibley, CH.; Liu, J. *Working Models of Romantic Attachment and Subjective Quality of Social-Interactions across Relational Context*. *Personal relations*. 2006, 13(2): 243–259.
12. Stankūnienė, V. *Lietuvos demografinė situacija*. Kn.: *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2003.

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL STEREOTYPES CHOOSING A MARRIAGE PARTNER**Assoc. Prof. Dr. Gediminas Navaitis**

Mykolas Romeris University

Summary

Changes in the Lithuanian society find expression in rapid and extensive alteration of family relations. The main alteration is the transition from traditional/hierarchical family model to modern family model. Both models need a new complementary system of family roles.

The aim of the survey was to identify the social and psychological stereotypes leading to a choice of a marriage partner. 4000 people (2000 females and 2000 males) were questioned at the Internet page "Darni pora".

The survey was based on the premise that a selected family model would influence the preferences of a possible marriage partner. Nevertheless, the results of the investigation revealed a much more complex situation.

A modern family model was accepted by one third of surveyed females and one fourth of males but the majority of those surveyed chose a traditional family model in certain areas of family relationship (for example, in family maintenance, looking after children)

The surveyed people expressed preferences to a modern partner by emphasising the qualities of empathy and kindness, but as far as the qualities of active-passive and leadership- subordination were concerned, the roles were understood in a traditional way.

The results of the survey disclosed that neither the traditional family model nor the modern one comply with the preferences of the majority of those surveyed. The majority of surveyed females and males based their partnership on both family models.

Keywords: family role, traditional family, modern family, marriage partner choice stereotype.